

Iz koč v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orlovič.)

III.

Le hitro se poslovita, konja že težko čakata«, zakliče Kreslin v vežo, stoječ s Hektorjem pred hišo, »Bergerjevi so se odpeljali včeraj na vse zgodaj, a mi smo še sedaj tu. Pavel, hitro podaj materi roko, saj ne odhajaš za vedno.« Iz veže pride Pavel, držeč mater za roko; oba sta se žalostno izpogledavala, s tresočim glasom je govorila mati:

»Toliko časa sem se veselila počitnic, da ostane vsaj jeden po dnevi doma pri meni; vedno moram biti sirota sama; ti, Pavel, odhajaš v šolo, a ti, ljubi mož, v tovarnico.«

»Ljuba mati, ne veste, kako težko odhajam. Potrpiva oba, ti tedni hitro potekó, skoro se povrnem v vaše naročje«, tolaži Pavel mater.

»Bog vé, ali se povrneš. Pri Bergerjevih je lepo in obdržé te takoj pri sebi, če boš le hotel. Bojim se, Pavel, zate. Ona družba, katera je včeraj odšla ž njimi, mi nikakor ne ugaja. Pavel, ogiblji se je in ne pozabi na Boga; stôri, kar ti velé, le v tisto družbo ne hodi preveč!«

»Mati!« vsklikne nekako očitajoče Pavel, a ne more nadaljevati, Hektor skoči in glasno zalaja: od tovarnice prihajajo štirje delavci in nesó nekoga na rokah. Kreslin se jim približa:

»Kaj se je zgodilo? Nesreča? Kdo?«

»Gospod nadzornik, Peklenika je zagrabilo kolo; komaj smo ga oteli, da ga ni raztrgalo popolnoma. Bodite tako dobri in vzemite ga pod streho, da mu prinesó zadnjo popotnico. Še živi, a nič se ne zaveda«, odgovori jeden delavcev.

»Po duhovnika, po zdravnika!« zakliče Kreslin, in Pavel odhiti nemudoma v mesto. Peklenika odnesó v sobo in ga položé na postelj. Predno je prišel duhovnik, odprl je oči in plašno pogledal krog sebe, šepetajoč:

»Kje sem?« Nadzornikova žena pristopi in ga potolaži:

»Pri dobrih ljudeh, pri nadzorniku Kreslinu.« Peklenik zamolklo nadaljuje:

»Oh, hudo sem bolan. Kje je zdravnik? . . . Ne, ne zdravnika, duhovnik naj pridejo!«

»Oba prideta v trenutku.«

»A kje je nadzornik, dobra žena?«

»Kreslin, moj mož?«

»Da, da, Kreslin, on naj pride prvi, potem naj pridejo duhovnik. Oh!« In Peklenik začne bridko ihteti kakor otrok. Kreslin se približa, mehko govoreč:

»Kaj bi radi, ubogi mož?« Peklenik obrne rosne oči k nadzorniku in ga pogleda proseče, potem izpregovori:

»Nisem vam mogel odpustiti, da vas je postavil Berger takrat za nadzornika. Jaz sem čakal že toliko let na to mesto, a brez uspeha. Kar vrelo je po meni od sovraštva zoper vas. — — — Oni napadnik pred leti tam v mestnem logu sem bil jaz. Pes vas je rešil. — — — Oh, prosim, odpustite

mi, da mi odpusti tudi Bog.« Nato se je zaslíšal pred hišo zvonček, duhovnik je prišel z Najsvetejšim — — —.

Šele popoldne sta odpotovala Pavel in Kreslin. Odhajajoč je naročal nadzornik svoji ženi:

»Ne gani se od bolnika, strezi mu; jaz se vrnem morda še danes.«

»Mati, dobili ste mi namestnika«, rekel je Pavel ob slovesu.

* * *

Berger je imel svoje letovišče, na Grebenu', šest ur od mesta v prijaznem gorskem zakotju. Bila je to stara grajščina, sezidana sredi košatega gozda. Kjer je bil prej krog nje zverinjak z velikim ribnjakom, dal je Berger napraviti park z okusnimi nasadi, jednako je dal mala okna na grajščini iztrgati in vzdati druga, velika, kakoršna imajo mestne palače. Vse to je kazalo neko čudno mešanico starinskega z novodobnim.

Letos se je zbralo na sicer zapuščenem Grebenu nenavadno dosti gostov: vsa Bergerjeva družina, več Bergerjevih mladih sorodnikov, trije častniki: dva poročnika in jeden stotnik, Pavel in mnogobrojna služinčad. Pričeli so se dnevi šumnega in bučnega življenja. Pavlu se je zdelo, kakor bi bil prišel na drugi svet. Začetkom ga je vse zanimalo, a skoro je bil sit vsega: ljudje so le jedli in pili, zopet pili in jedli, burke izbijali, napravljali hrumne izlete po okolici, denar razsipavali, — a delal, trudil se ni nikdo. Pavel je začudeno opazoval vse to, a vedno pogrešal nečesa. »Ali živé ti ljudje le zato, da se veselé, da se trudijo drugi zanje?« to vprašanje se mu je vsiljevalo koncem opazovanja. Kar mu je bilo posebno novo, bilo je zasebno življenje Bergerjeve družine. Tu ni bilo nobenega razločka mej stariši in otroci, vsi so se obnašali jednako, da, celo otroci so strahovali svoje stariše. Njegova mati je doma skrbela za vse, poleg tega je imela še vedno toliko časa, da je dajala sinu dobrih opominov. A tukaj? Gospa Bergerica se ni brigala za nič drugega na svetu nego za svojo Magdico. Vedno je pripovedovala, kjer je le mogla, kako je srečna in vesela, da je hčerkina ročica ozdravela, po desetkrat na dan je pravila o junaškem činu svoje lepe Magdice. Nikoli ni zapazil Pavel, da bi bila mati posvarila hčerko radi nerednostij, katerih je vprizorila na dan brez števila, da bi ji bila le jedenkrat priporočila molitev. Da, molitve ni poznala Bergerjeva obitelj niti v jutro, niti opoldan, niti zvečer. Često zvečer, ko je v obednici vse popivalo in jedlo, krohotalo se neslanim, včasih celo nespodobnim šalam, sedel je Pavel v družbi zamišljeno in otožno; le telo je bilo prisotno, duh se mu je mudil tam v oni koči poleg krasne palače, kjer sta klečala v pobožni večerni molitvi oče in mati ob brleči luči. Tedaj se je najrajši neopaženo izmuznil iz obednice in odšel v spalnico, pozno je prišel za njim Egon. Družba ga je včasih silno nadlegovala; vedno mu je trobil kdo, koliko je slišal o njegovem izrednem govorniškem daru, zakaj ne pové nič zanimivega? In Pavlu je bilo srce tako polno, tako bi rad govoril in koliko bi vedel povedati! Taki družbi naj bi razkril srce? — — — Pavel se je čimdalje bolj dolgočasil in zatapljal v otožna premišljevanja; molil je goreče, naj ga Bog vendar skoro reši iz te družbe.

Neki večer je sedel zopet po navadi pred večerjo v spalnici in pisal materi pismo: » Vse dni, kolikor jih imam še prebiti ločen od Vas, ljuba mati, napisal sem na poseben listič. Kako sem srečen zvečer, ko prečrtam pretekli dan, ko pomislim, koliko žalosti in dolgega časa sem vžil — brez nesreče. In drugo jutro preštevam počrtane in nepočrtane dni. Oh, mati, dosti je še nepočrtanih! Srce mi je tako tesno, tako polno, a vendar prazno, ko pomislim na družbo, na to nadležno družbo. In ta družba me hoče vedno imeti v svoji sredi. Ljuba mati, ne vem, kaj namerja z menoj ta zoperna družba. — — — Krepé me žarki prihodnje sreče, one sreče, katera me čaka zopet pri Vas, ljubi stariši!« Pismo konča in je zalepi v zavitek; skoro nato pride Egon, Pavel ga nagovori:

»Prijatelj, kdaj se začneva učiti? Ali nisva zato tukaj? Ali nama ni že dosti zabave?«

»Ljubi prijatelj, ali ti ne prija tako življenje? Hvaliva nebo, da ni nobenega sitnega profesorja blizu! Zakaj sva mlada? Da se veseliva. Ko se postarava, itak nama ne bo do veselja. In tu v grajščini, sredi gozda, kako smo svobodni, nič nam ne kalí veselja! Tam v mestu se nisem nikoli tako radoval, vsa radost je bila pri kraju, ako sem le zapazil umazanega delavca, neveljavega berača! Hvaliva nebo, da ni take zalege blizu! Prijatelj, kdo bi se trudil in ubijal v mladosti? Zakaj imamo prirodo, živali, hlapce, delavce? Ti se morajo truditi za nas! Ljubi Pavel, ti si izboren človek, žal, da nisi moj brat. Nič ne dé, bodiva si zato pa tem zvestejša prijatelja: skupaj hočeva živeti, skupaj se veseliti. Zaluči knjige pod mizo, podaj mi roko in pojdi z menoj. Iz mesta je prišlo danes več imenitnih gostov; ha, to bo še danes veselja!« Komaj konča Egon, kar se odpró vrata na stežaj: objestno priskače v sobo Magda, vlekoč poročnika, bratranca Hermana, za roko. Pavel jo dostojno pozdravi, kakor zahteva olika, čeravno se mu protivi njeno drzno govorjenje in vedenje.

»V naravo, knjigobrska«, zakliče Magda, »v veliko naravo, da postaneta tudi vidva krepka, junaška, velika po duhu. Vedno žedita v prašni, ozki sobi, ah, zato sta pa tudi tako ozkosrčna, bojazljiva!« — In kaj še celo stori mlada razposajenka? Bratrancu potegne sabljo iz nožnice in jo začne vihteti proti Egonu tako drzno, da se mu ne zdi več šala ter se začne umikati, strahu bled kakor zid. Na vse to se začne pa še porogljivo smejati, očitajoč:

»Nikoli nisem mislila, da imam takega zajca za brata. Šram me je! Kaj pravite vi na to, Herman, in kaj vi, Pavel? — — A sedaj, gospoda, k večerji. Tebe, Egon, ni treba, ako nočeš doživeti sramote, — a kaj zajcu sramota, hahaha?!«

* * *

Drugo jutro je vstal Pavel še pred šesto uro, Egon je še čvrsto smrčal, metal se po postelji in momljajl nerazumljive besede, spalo je še vse po gradu. Pavel se je napravil, vtaknil v žep knjigo in oprezno odšel proti bližnji vasi — k maši. Zunaj v naravi je bilo že vse živo: solnce je stalo visoko na čistem nebu, po grmovju je odmevalo ptičje petje, zrak so opajale hladne in

sveže vonjajoče sapice. Pot ga je vedla nekoliko časa po gozdu, nato po bujnih travnikih. Kako življenje se je razvilo tu! Vso ravan je preplavila pasoča se živina, slišalo se je zategnjeno mukanje, vmes so zamolklo in ubito žvenkljali zvonci, pokali biči, vriskali in peli pastirji. Pavlu se je ob tem prizoru kar oko iskriilo od veselja, srce se mu je odprlo, — kar tonil je v sreči. — — — Po maši je obiskal župnika, častitljivega starčka, zamudil se je pri njem dalje ko po navadi, — saj je bil stari župnik jedini človek v okolici, kateremu je smel povedati, kar mu je težilo in lajšalo srce, oh, le bolj težilo. Mahnil je po isti poti nazaj v grad, koder je prišel. Mnogo je pravil staremu možu o prebivalcih na Bergerjevem letovišču, a on ga je le tolažil in opisoval lepo čednost, kateri se pravi potrpljenje. Pavlu so po glavi šumeli posebno dogodki včerajšnjega dneva: surovo govorjenje Egon, Magda s sabljo; pri večerji ga je nadlegoval ves čas poročnik Herman, zatrjeval mu je svoje neomejeno prijateljstvo in naposled, ko so mu začele rojiti po glavi vinske čebele, zahteval od njega, naj pije ž njim bratovščino, nato mu je začel hvaliti vojaški stan in ga hotel po vsaki ceni pridobiti zanj, češ, da je kakor nalašč ustvarjen za vojaka. Pavel — vojak? »Vse drugo, le vojak ne«, šepetal si je vso pot, »kaj je vojak? V miru nima koristnega opravila, a v vojski je morilec. Ali pozna vojak ono prelepo čednost, ljubezen do sovražnika? Malo je napredovalo v tem oziru človeštvo, pogrešati ne more preli-vanja krvi. — — — Vse drugo, le vojak ne!« Iz glave mu niso mogle tudi Bergerjeve besede: »Le premalo obračamo pozornost na mlade ljudi, delavci nam ne bi nikoli povzročili nikake sitnosti, ko bi jih že v mladosti navadili pokornosti in ponižnosti. A godi se baš nasprotno: delavski otroci hodijo v isto šolo kakor naši, učijo se istih ved in navadno z boljším uspehom. Umevno, učiti se morajo, ker nimajo druge zabave, a našim otrokom preostaja le malo časa za učenje, tako si množijo oni znanje in večajo omiko, a s tem tudi upornost in ošabnost. Jaz ne bi nobenega delavskega otroka pustil v šolo, vsi bi morali ostati butci in neomikanci!« Kako je pri teh besedah pogrelo Pavla, najrajši bi bil skočil po koncu in se poslovil za vedno. Vino je izdalo Bergerja. Vem, kaj hočete napraviti z menoj«. vskliknil je Pavel, »a glejte, da se ne uštejete! O Bog, vrni mi skoro prejšnjo svobodo!« . . . Pospešil je korake in prišel do gozda, na porobju je zagledal pred seboj na pol sesedeno kočo. Čudno, druge dneve mu je pritekel iz nje vselej hrom deček naproti s šopkom gozdnih cvetlic, in mu je dal zanje vselej par krajcarjev. In danes ni bilo hromega dečka. Pavel je koračil dalje, a hipno obstal: zdelo se mu je, da sliši več glasov, mej njimi jok. Stopi hitrejše in kak prizor zapazi za grmovjem? Več dečkov drži njegovega hromega znanca, a nad njim vihti pasji bič — Egon. Poteptan leži na tleh šopek, njemu namenjen.

»Le držite ga, beraškega paglavca, obdarim vas za to«, kliče Egon dečkom, nato se obrne k Hermanu, opazujočemu njegovo zabavo od strani: »Povsod je dosti beraške nesnage, povsod mi kalí veselje. Rajši vidim kačo na potu ko berača!«

»Egon, ali si človek?« zakliče Pavel in stopi izza grma, prime hromega dečka za roko in ga odvede. Osuplo zró vsi za njim.

»Čakal sem vas s cveticami«, pripoveduje ubogi deček jokaje Pavlu, »ker mi ležijo bolni doma stara mamica in jim nimam kaj jesti dati; včeraj sva oglodala zadnjo skorjico trdega hleba, zato sem stopil pred ona dva gospoda, ki sta prišla baš iz gozda, in jima ponudil šopek, proseč ju par krajcarjev. Oh, čakal sem vas, pa vas ni bilo tako dolgo. Prosil sem in zato sem bil tepen.«

»Nič ne jokaj, ubogi deček, povêdi me k svoji bolni mamici«, potolaži ga Pavel.

Petránova Ljudmila.

(Povest. — Spisal Dobrávec.)

Tiste dni je prišel po dolgih letih zopet pogledat svojo rojstno vas Dolino Korenov brat Pavel. Ker ni mogel priti k očetovemu pogrebu, došel je vsaj obiskat njegov grob.

Pavel je bil že kapitan ter nosil lepo črno obleko z zlatimi gumbi, nizko čepico in z zlatom okovano sabljo, ki je kaj prijetno žvenketala po domači vasi. Kapitan je moral imeti mnogo denarja, zakaj skoro sleherni dan je izpraševal vaške otroke, vračujoče se iz šole, kateri je bil najpridnejši. Vse je potem obdaril z bakrenim, najpridnejše pa s srebrnim drobižem.

Koliko lepega je znal povedati gospod Pavel o tujih deželah, tujih ljudeh, mestih, gorah in rekah. Ko bi hotel vsaj polovico tega ponoviti, bi moral napisati cele knjige. Za sedaj povem le, da je kapitan živo nasprotje svojemu bratu: mehkega srca in dober kot duša. Pripovedovali so, da je še tedaj, ko je bil v višjih šolah na Dunaju, rešil življenje nekemu sošolcu, ki je vsled nebržnosti zdrsnil v Donavo. No, to ni še nič čudnega, poreče marsikdo. Bližnjemu pomagati je naša dolžnost. Če pa povemo, da je oni sošolec Pavla še tisto jutro surovo napadel na ulici in ga pozival, naj se gre ž njim po skusit, če noče biti ničvredna zanikarnost — potem mora vsakdo priznati, da tako krščansko prizanesljivi niso vsi ljudje na svetu.

Sam se ni nikoli hvalil s takimi deli, zato so jih pa toliko raje pravili vaščani, ki niso mogli prehvaliti dobrega kapitana.

Dečke in deklice iz višjih oddelkov je po šoli kar povabil v svojo sobo ter jim razkazoval imenitne stvari in drage spomine, ki jih je prinesel s seboj iz raznih delov sveta in daljnih znamenitih mest. Hranil je oljkovo vejico z Oljske gore, košček kamena s Kalvarije, cvetice iz Jeruzalema, kamenčke iz Jozafatove doline, školjko iz Rdečega morja, kavino cvetje iz Indije, pravo steblo kineškega čaja, cvet opijeve rastline z Japana, sto in sto spominov iz ameriških mest, o katerih je pripovedoval tako lepo in mikavno, da so otroci često pozabili na malico, na čas, na domačo hišo in na vse, kar je bilo in kar se je godilo okolu njih.

Nekega dné pride kapitan Pavel k Petranu.